

ZAPISKI IN GRADIVO

O IMENU ADMONT

Pred 70. leti je Fr. Levstik v bežni vrstici v Ljub. Zvonu 1881, str. 776 napisal, da se neki slovenski rokopis nahaja „v knjižnici Vodmótskega (Vodomátskaago) samostana (Admont)“ na Zgornjem Štajerskem in s tem povedal, da tolmači krajevno ime *Admont* iz slovanskega *vodomQts*. Utemeljitev za to razlago pa je podal K. Štrekelj ČZN I, 71-79; njegova izvajanja so izredno točna in vseskozi pravilna in slavisti so jo sprejeli, dokler se ni oglasil M. Vasmer, najprej v Arch. f. slav. Phil. 38 (1923), 89 in dodatno še enkrat v svoji Zeitsch. f. slav. Phil. VII (1930), 425. Njegovi pomisleki so bili različne narave; moti ga, da današnje nemško ime nima v začetku *w-* za slovenski *v-* in se sprašuje, kateri od obeh jezikov, slovenski ali nemški bi naj ta *v-* absorbiral; v slovenskem je to bilo nemogoče, saj bi zveza *z voda* vzdrževala začetni *v-*. Če pa bi šlo za napačno dekompozicijo predložne zveze acc.* *v-odomQts*, loc.* *v-odomQte*, pa nemški jezik, ki nima predloga *v-*, takšne dekompozicije ne bi mogel ustvariti. Dalje se sklicuje nato, da noben slovanski jezik ne pozna zloženke *vodomQts*. Zato se končno odloči, da izvira *Admont* iz **otemQts*, za kar navaja poljsko *odmQts*. Bodi še rečeno, da določa Vasmer pomen besede z „Wasserwirbel“ ter ga spaja s sosednjim „Gesäuse“, ki je za to pokrajino značilno. Vse te pomisleke je že Štrekelj predvidel in dal nanje ne le zadovoljiv odgovor, marveč jih je pravilno obrazložil. Družba v zgornještajerskem kraju je s pritokom bavarskih kolonistov postala jezikovno mešana, sčasoma dvojezična. Dvojezičnost je predvsem pri Slovanih v dobi pred asimilacijo prevladovala in v takem jezikovnem stadiju je možna tudi dekompozicija *vodomQts*, *vodomQte* v *v-odomQts*, ki je, rabljeno samo kot krajevno ime, izgubilo zvezo *z voda*; pa tudi priseljeni Bavarci so mogli toliko slovenščine razumeti, da so mogli slov. *vodomQts* smatrati za predložno zvezo s predlogom *v-*. Tako si je možno pojasniti izgubo zveze *z voda* in dekompozicijo. Pa tudi ta razlaga, ki jo dvojezičnost povsem dovolj utemeljuje, ni edina; Štrekelj jo je le bolj kot možno in mimogrede omenil. Vse bolj je poudaril drug jezikovni pojav, ki popolnoma jasno pokaže, zakaj je na poti od sl. *vodomQts* do nem. *Admont* izginil začetni *v-*; na str. 78. navaja cele citate iz bavarske gramatike Weinholda, ki govori posebej še o izgovoru začetnega bav. *w-*, ki je bil zelo rahel in je zato v celi vrsti bav. narečij onemel; v opombi opozarja še na Wilmannsovo nemško gramatiko. Izguba začetnega *v-* je torej primer izrazitega bavarskega jezikovnega (dial.) pojava. Pri tem ni prezreti dejstva, da imamo v istem bavarskem okolju iz približno iste dobe zapisano slov. osebno ime *Večegoj* kot *Ecegoi* (vas Lind pri Judenburgu za l. 1006 — 1039; F. Kos, Gradivo III. št. 19). Dejstva substitucije, ki jih moremo na toliko primerih zasl. dovtati in si z matematično točnostjo odgovarjajo, nam povedo dovolj jasno, da je slov. *vodomQts* moralo dati stbav. *qadamunta* (sl. *ō* dá stbav. *a*; *Q* se substituirala z *un*; končni *-e* zopet z *-a*; gl. Ramovš Kratka zgod. I. 28, 35, 39) in če uvažujemo stbav. izgubo začetnega *q-*, dobimo obliko *Adamunta*, kakor je prvič zapisana v l. 1005. Še več moremo reči; od Vasmerja predlagana izvorna slov. oblika **otemQts* bi dala v stbav. **atamunta*; take oblike nimamo nikdar zapisane, vedno je *-d-*, ki ga izpričuje tudi današnji izgovor *örmend* s pogostnim bav. prehodom *d* v *r*.

Tudi pomen besede *vodomQts* ni točno opredeljen, če ga s Vasmerjem, ki je očitno to prevzel iz Stura, Die slaw. Sprachelem. (Sitz.-ber. d. Akad. d. Wiss. Wien 176 zv., 6. odd., str. 79) tolmačimo kot „Wasserwirbel“ in vzporejamo s sosednjim *Gesäuse*. Soteska *Gesäuse* je nekaj kilometrov oddaljena od Admonta in za ta kraj

ni prav nič značilna. *Vodomq̃t̃* je ime reke, bolje rečeno večjega potoka, ki teče skozi Admont in po katerem je naselbina dobila ime. Ta potok se sedaj imenuje Lichtmessbach in nanj je mislil tudi Štrekelj l. c. 76, saj pravi, da je njegova voda kalna, kar mu „izrečno kot značajno črto (zanj) potrjujejo ljudje, ki so ga videli“. Sam sem nekaj mesecev živel v Admontu in vem, da se ta potok ob najmanjšem deževju skali.

Naj na tem mestu zavrnem še pomislek W. Brandensteina, Blätter f. Heimatkunde 20 (1946), zv. 3, str. 12.; glede izgube začetnega *v-* je dovolj rečeno že zgoraj in pri Štreklju. Brandenstein pa misli, da je *voda* za poimenovanje potokov neprimerno, ker pomeni *voda* „Trinkwasser“; to pa ni res. Nekoč kot zdaj pomeni *voda* vodo na sploh; za nas je Sava, Drava, Soča itd. tudi voda, naj si je bistra ali kalna; izrazi *po vodi*, *z vodo*, *na vodi*, itd. se nanašajo samo na rečne in jezerske vode; pregovor *tiha voda globoko dere* govori o rekah. Šele poznejše determinacije morejo vodo posebej določiti; kakor *krsna voda*, *žegnana voda* je tudi *pitna voda*, gotovo da zgodaj nastalo, stara tvorba, vendar ima v sebi vedno določujoči odnos do kalne, smrdljive vode. Samo po sebi pa *voda* ni „Trinkwasser“.

Vasmer kot Brandenstein sta pa najbolj zgrešila, ker se nista ozirala na Štrekljevo razlago v celoti. Ali ima slovanščina zloženko *vodomq̃t̃* ali ne, je končno brezpomembno, če moremo ugotoviti, da jo ima slovenščina. Morda so posebni geografski momenti v Alpah sprožili to tvorbo; ni pa nič nezaslišanega in Štrekelj je navedel iz staroruskega teksta adj. *vodomutnyj potok*, kar je enakovredno s slov. substantivom *vodomq̃t̃*. Kraje s tem imenom imamo v Alpah — kolikor mi je znano — poleg Admonta še na srednjem Štajerskem (zapadno od Maribora, na zapadnem delu Kozjaka) v obliki *Vurmat* (t. j. slov. *vodomq̃t̃* je dalo v tukajšnji bavarščini *wurmat* in Slovenci so si iznova izposodili nemško obliko kakor tostran Drave *Cinžat* za prvotno slov. *sěnožet̃* Štrekelj ČZN III. 48; glede substitucije slov. *o* > bav. *o*, kasneje *uo* gl. Ramovš, Slavia VI, 778; za prehod *d* > *r* gl. gori), pisani l. 1093 še *Vodmunt*, kasneje (po razvoju nem. *o* v *uo*, *ue*) pa *Wudmunde* l. 1201; *Wudmund* l. 1289 in pod. (Zahn, Ortsnamenbuch der Steiermark 512). Med Rimskimi Toplicami in Zidanim mostom je kraj *Udmat*, zapisan l. 1265. *O'demvt* (zopet bav. *ue* za slov. *o*), l. 1482. še *Vdmunt* s tradicionalno pisanim *-un-* za nekdanji slov. *q̃*. Sem spada tudi ljubljansko predmestje *Udmat* (l. 1405. *Wudmuet*; l. 1490. *Vdmōd* v urbarju Nemškega viteškega reda na Dunaju l. 1496. *Vdmat*, *Vdmatt*; po sporočilu prof. Milka Kosa) s tipično gorenjsko asimilacijo *wo* > *u-* (Ramovš, HG. II. 160) in posttoničnim akanjem. Vse to je navedel že Štrekelj in jasno dokazal, da je alpska slovanščina imela zloženko *vodomq̃t̃* in je z njo poimenovala značilne točne in kalne vode ali hudournike. Spričo tega jasnega poimenovanja bi končno tudi odpad začetnega *v-* v imenu *Admont* ne pomenil več kot nekam čuden, netočen pojav, kar pri krajevnih imenih, povzetih v različnih dobah in neznanih okoliščinah, spet ni nič čudnega. Ali tudi zanj imamo popolnoma jasno razlago in zadostne dokaze. Skratka: Štrekljeva razlaga imena *Admont* je trdna, napremakljiva, vsak pomislek proti njej je neumesten in ne vzdrži kritike.

Odkar se je ugotovilo, da je „lužiška kultura“ s „kulturo pogrebni žar“ pripadala indoevropskim Ilirom, ki so se nekako v sredini II tisočletja stare ere začeli razseljevati iz vzhodne Germanije in sosednje Poljske ter se v zaporednih valovih razširili po južni Germaniji, čez vzhodne Alpe ter dosegli severni del Italije, severni Balkan, se pomešali celo z Dorci in Latini, je šla indoevropska znanost s posebno razumljivo vneto po njihovih sledovih, ki jih je našla predvsem v krajevnih imenih. Ti vnemi je zapadel tudi *Admont*. W. Brandenstein l. c. se ne meni dosti za prejšnje razlage, marveč izhaja iz domneve, da ime ne more biti niti slovansko, niti germansko; zanj je zato treba virov iskati še v starejši dobi. Koroško najdišče Würmlach priča jasno o Ilirih, ki so od te strani prišli v Italijo (gl. H. Krahe, Die Indogermanisierung Griechenlands und Italiens 1949, 10, 42). Tako se dokoplje do mnenja, da je ime *Admont* ilirsko.

Ugotovi, da je tvorba krajevnih imen z obrazilom *-unto-* tipična za ilirski jezik in primerja *Carnuntum* ob Donavi (koren *carnos* „kamenje“ pozna tudi keltščina, ali tvorba z *-unto-* je ilirska; keltsko bi bilo *karnákon*; obrazilo znači namreč

množino tega, kar koren predstavlja, nekako to, kar pomeni naše obrazilo -išče). Na osnovi tega ilirskega obrazila razčlenjuje ime *Adamuntos* naprej in ga razstavi ob primerjavi rečnega imena *Varus* (latinizirana oblika), današnji *Var* v severni Italiji in *Varamus* (v bližini prejšnjega), kjer ima obrazilo -amus funkcijo, ki izraža višjo, stopnjevano stopnjo, v *Ad-am-unto-s* in koren *ad-*, znan tudi iz iranščine, je v ilirskih imenih pogosten: *Adua*, današnje rečno ime *Adda* v severni Italiji; *Adra-gawe*, današnji *Attergau* na Zgornjem Avstrijskem in tudi *Adria* spada semkaj; koren *ad-* je pomenil „vodo“. Tako smatra Brandenstein ime *Admont* za ime, ki je tako po svojem korenu, tolikokrat na ilirskih tleh izpričano, kakor po svojem sufiksu tipično ilirsko.

Teoretično se takemu razlaganju z jezikovnega stališča ne da oporekati, če preskočimo vmesno stopnjo **adamos*, za katero primerjava *Varus* : *Varamus* še ne priča. Pomisliti pa moramo, da sta dve tisočletji pretekli od morebitnega ilirskega poimenovanja tega štajerskega kraja do prvih zapiskov; v dveh tisočletjih bi moralo ilirsko ime doživeti po novih naseljenicah, ki so prihajali v to pokrajino, izpremembe; če bi bili germanski rodovi prvi, bi po premiku zapornikov pričakovali vsaj -t- za prvotni -d-. Dalje bi vsaj kak antični vir zabeležil to mesto; ker če bi bila to večja naselbina, bi z njo ostalo latinizirano ime. Ne tega ne onega nimamo. Pač pa imamo pri alpskih Slovanih tipično rečno in krajevno ime *vodomŕtŕ* v *Wurmat-Udmat*, kakor smo že prej omenili, in ime *Admont* nam je izpričano šele iz slovanske dobe. Teh izpričanih dejstev ne more izpodbiti nobena domnevana jezikoslovna rekonstrukcija, tem manj, ker imamo tudi za stbav. izgubo začetnega *ŕ*-popolnoma zadovoljivo in zadostno razlago, ki je prav tako z jezikovnimi dejstvi izpričana.

Po vsem tem je Štrekljeva razlaga neizpodbitna; treba pa je le bilo zbrati pomisleke, ki so se v teku njenega obstoja nabrali in jih zavrnil. Tudi to dejstvo priča po svoje za njeno pravilnost, ker kljubuje vsem ugovorom in novim razlagam.

Fr. Ramovš

TRUBARJEVO HPOMOZHIAN »NA POMOČ«

To čudno obliko berem pri Trubarju in samo pri njem tolikokrat, da je nikakor ne morem smatrati za napako, marveč za redno obliko njegovega govora. Piše jo največkrat tako, kakor je v naslovu zapisana. Primeri zanj so tile: *pride hpomozhian* Katek. 1555, D2b; *Vi ifraelski moshie ... tecyte hpomozhian* Test. 1557: 405; *te nim prishal hpomozhian* Predg. 1557: pogl. 35 R; *priti hpomozhian* ibid. pogl. 48 in 54; *proffimo za pomozhian inu fa use tu, kar potrubuemo* Reg. 1558: N IVa; *priti hpomozhian* Reg. 1558 R IVa; *prishal hpomozhian* ibid. S 3 a s; y la; V lb; *Bug fulem Synom inu Euangeliom, hozhe tei bogi Cerqui priti hpomozhian* Psalt. 30a; *Tuia roka pridi meni hpomozhian* Psalt. 226b; *hpomozhian klizati* Katek. 1575: 285s; *Pridefh nam hitroshtu, hpomozhian* Tri duh. pes. 1575: A3a dalje še *hpomozhian* Test. 1581: 131, vsega skupaj 12 enakšnih zapiskov. Večkrat pa je pisano tako, da je končni -n grafično označen kot palatalen in takrat za glasom č ni črke j: *On tebe ne hozhe ſapustiti, temuzh per prauim redu tebi hpomozhain pryti* Artik 151a, b; *Obudi tuio Mozh ... inu pridi nom hpomozhain* Psalt. 147a; *hpomozhain* Test. 1581, 131; *tecyte hpomozhain* Test. 1582: 577; semkaj je šteti še zapiske z enostavnim končnim -n, kajti Trubar je za glas n, ki je v njegovem govoru še bil mehak in je v poznejši dobi izgubljal le nazalni element, dočim je palatalni do danes ostal (gl. Ramovš, H. Gr. II., 116), večkrat pisal samo -n-: *de bi nim ta Syn Boshy ... ne bil hpomozhan ... prishal* Artik. 9a; *te li tim reunim hpomozhan prishla* Pav. 65a; *hpomozhan* Test. 1581: 240. Takih zapiskov je torej sedem. Da je ta izraz res bil samo Trubarju lasten, vidimo iz tega, da je prirediteljem Trubarjevih pesmi delal težavo, ker izraza niso razumeli: v EPD 1563 beremo zato *pridi nam vfelei kpomuzhan* str. 50 (edini primer z -u- in še to v Klombnerjevi priredbi) in v Katek. 1595 tele verze *Pridefh nam h' trofhtu, h'pomozham* | *Sakai vsak Verni je obdan,* | *vfo shlaht revo nadlugo.* | *Satu te hozhmo nuzh ter dan,* | *vfelei povsod hvaliti* : | *Pelati poshten ta nafh ftan, tvojo muzh* |